

tidligere avtorvede myrfelter. Videre legges det stor vekt på å få *rekultivert* eldre koloniseringsområder på myr som er forfalt.

Nyreising av skog er et viktig ledd i arbeidet for å få et biologisk sunt landskap i Emsland. Men foruten skog er også leplantninger meget viktig som stabiliserende klimafaktor i dette vindhårde strøk. Således er det frem til 1958 anlagt 500 km leplantninger på ca. 170 000 dekar landbruksjord, og dette arbeide fortsetter i takt med reisingen av nye bruk.

Utenom Emsland finnes det i dagens Vest-Tyskland ikke plass for bureising (kolonisering) i *noe større stil*. Som i Europa ellers blir det daglig tatt flere gårdsbruk til fordel for veier, industri og parkanlegg m. v. Det regnes nå med at det årlig går tapt ca. 90 000 dekar landbruksjord til slike formål i Vest-Tyskland. Delvis har dette tapet kunnet kompenseres ved at det årlig nydyrkes ca. 60 000 dekar i Emsland. På denne bakgrunn kan en også si at Emsland-prosjektet har en videre nasjonal betydning utover dette å hjelpe opp et tilbake-liggende område.

BRENNTORVPRODUKSJONEN I 1963

Av direktør Aasulv Løddesøl.

Produksjonen av torv til brensel har også i 1963 gått tilbake sammenliknet med det foregående år. Denne «utviklingen», som har gjort seg gjeldende fra omkring midten av 1950-årene, har flere årsaker. Den viktigste årsak er utvilsomt den årlig økende utbygging av elektrisitetsforsyningen i de torvproduserende kystbygder, som skaffer muligheter for dekning av brennelsbehovet — helt eller delvis — med elektrisk energi. Denne forholdsvis hurtige overgang til bruk av elektrisk energi i distrikter hvor produksjon av torvbrensel har århundrers tradisjon bak seg, hadde man vanskelig kunnet tenke seg i årene før siste krig. Utviklingen er imidlertid muliggjort ved betydelige bevilgninger over statsbudsjettet i de senere år til utbygging av vår fossekraft. Derved har også relativt avsides beliggende og tynt befolkede distrikter kunnet få del i de mange fordeler som elektrisitetsforsyning fører med seg.

Men også andre årsaker har spilt inn når det gjelder kystbygdenes brennelsforsyning. Det ligger da nær å nevne at brenntorvressursene ved hundreårig bruk er sterkt redusert i enkelte bygder, noe som maner til rasjonering av de brenntorvforekomster som måtte være tilbake. Her melder dessuten spørsmålet om *jordødeleggende* brenntorvdrift seg, idet for sterk avtorvning av myrene kan resultere i ødeleggelse eller forringelse av jordsmonnet for senere rasjonell utnyt-

telse. Dette er spørsmål av betydelig sosiologisk og økonomisk rekkevidde som dessverre er altfor vel kjent i mange bygder langs den norske kyst helt fra Rogaland i sør til og med Finnmark i nord. Det er en stor tilfredsstillelse å kunne melde at denne form for urasjonell brenntorvdrift nå praktisk talt er stoppet.

Mangel på mannlig arbeidskraft i *torvonna* er også et av de momenter som spiller inn, og som medvirker til reduksjon av brenntorvproduksjonen i bygder hvor mannfolkene «ror fisket» i den tiden torvstikkingen foregår. Selve stikkingen er nemlig den tyngste delen av torvarbeidet, mens tørkearbeidene ofte foretas av kvinner og mindreårige medlemmer av familien. En annen årsak er at økonomien blant kystbefolkningen nå er langt bedre enn for noen tiår tilbake, og dette gir seg utslag i *bedre råd* til kjøp av annet brensel, herunder også abonnement på elektrisk kraft.

Hvor stor er så den aktuelle brenntorvproduksjon i vårt land for tiden? Nøyaktige produksjonsoppgaver foreligger dessverre ikke, men *Det norske myrselskap* har hvert år siden begynnelsen av siste krig, utarbeidet fylkesvise oversikter som gir et tilnærmet bilde av produksjonens størrelse. Statistikken bygger vesentlig på oppgaver som samles inn gjennom fylkenes og/eller herredenes forsyningsnemnder. Finnmark fylke står for øvrig i en særstilling da den alt overveiende torvstikking der foregår på statens grunn. Når det gjelder ordningen av brenntorvdriften i Finnmark, er fylket inndelt i ca. 50 *torvtilsynsområder* med en *torvtilsynsmann* for hvert område. Som veileder for torvtilsynsmennene og produsentene har fylket helt til siste år hatt en torvmester. I tidligere år var det torvmesteren som utarbeidet fylkets brenntorvstatistikk, men i 1963 er *Jordsalgskommisjonen* i Finnmark blitt tildelt oppgaven. Etter den siste torvmesters død i fjor høst, er nemlig torvmesterstillingen ikke besatt. Av ytterligere forarbeider i forbindelse med torvstatistikken kan nevnes at Myrselskapets konsulenter på Vestlandet med Trøndelag og i Nord-Norge, under sommerens tjenestereiser, har søkt å vurdere «brenntorvsituasjonen» i sine respektive distrikter, ikke bare når det gjelder å hindre jordødeleggende torvdrift, men også størrelsen av produksjonen. Vi mener derfor at de årlige statistiske oppgaver over produksjonens størrelse som offentliggjøres, gir et relativt godt uttrykk for den størrelsesorden som brenntorvproduksjonen representerer i de enkelte fylker, og dermed i landet som helhet. Ønskeligheten av at en slik statistikk utarbeides, består bl. a. i at den også benyttes i Nasjonalbudsjettet, og ikke bare som veiledning for de enkelte herreders og fylkers brennselsforsyning.

Det samlede kvantum brenntorv som ble produsert i 1963 er ifølge den utarbeidede statistikk ca. 349.600 m³, eller rundt regnet 350.000 m³. Bare i 10 av landets fylker er det i de senere år produsert torv til brensel, og da utelukkende i form av *stikktorv*. Av de 10 fylkene hvor torvbrensel benyttes, er det bare 8 som har noen produksjon

av betydning, som tabellen over den fylkesvise brenntorvproduksjon vil vise. For landet som helhet utgjør produksjonen i 1963 ca. 71,3 % av fjorårets. For de enkelte fylker stiller produksjonstallene seg slik:

Vest-Agder fylke: Utenom Gyland herred stikkes det nå uvesentlige mengder brenntorv, og vi regner med en nedgang fra ca. 200 m³ i 1962 til ca. 100 m³ i år. I dette fylke ble det tidligere på den ca. 2.700 dekar store Hellemyra på Lista produsert meget stikktorv, men det er nå anlagt flyplass på endel av myra, og på den delen hvor det ikke er flyplass, er brenntorven oppbrukt.

Fylkesvise oppgaver over brenntorvproduksjonen i 1963.

Fylke	Beregnet «normal» brenntorvproduksjon før siste krig		Brenn- torv- produksjon i 1962	Brenntorvproduksjon i 1963	
	I alt m ³	Herav maskin- torv m ³	I alt m ³	I alt m ³	I forhold til fjor- årets produksjon m ³
1	2	3	4	5	6
Østfold	—	—	—	—	—
Akershus	—	—	—	—	—
Hedmark	18 000	18 000	—	—	—
Oppland	1 500	1 200	—	—	—
Buskerud	500	400	—	—	—
Vestfold	—	—	—	—	—
Telemark	—	—	—	—	—
Aust- Agder	—	—	—	—	—
Vest- Agder	2 000	—	200	100	÷ 100
Rogaland	150 000	1 000	10 050	7 850	÷ 2 200
Hordaland	130 000	—	4 000	3 300	÷ 700
Sogn og Fjordane	50 000	—	200	200	—
Møre og Romsdal	165 000	—	24 100	22 100	÷ 2 000
Sør- Trøndelag	245 000	—	122 500	73 000	÷ 49 500
Nord- Trøndelag	55 000	—	19 250	17 050	÷ 2 200
Nordland	380 000	—	220 400	171 000	÷ 49 400
Troms	167 000	—	62 600	50 100	÷ 12 500
Finnmark	97 700	—	26 900	4 900	÷ 22 000
I alt for riket	1 461 700	20 600	490 200	349 600	÷ 140 600

Rogaland fylke: Det er i 1963 produsert brenntorv i 11 av fylkets herreder, den samlede produksjon utgjør ca. 7.850 m³. Det nevnte kvantum betegner en relativt stor tilbakegang fra året før, nemlig ca. 2.200 m³. Det er særlig i herredene Time, Nærbø og Bjerkreim at produksjonen holder seg noenlunde oppe. I en rekke av de andre Rogalandsherreder hvor det tidligere ble produsert atskillig torvbrensel, er denne produksjon nå nesten innstilt. Dette gjelder bl. a. for herredene på Karmøya. Årsakene til at torvproduksjonen går sterkt tilbake oppgis å være billig elektrisk strøm, overgang til elektrisk oppvarming, oljefyring, manglende arbeidskraft samt «min-kende torvmyr».

Hordaland fylke: Også i dette fylke er det registrert en nedgang i brenntorvproduksjonen, nemlig ca. 700 m³ fra det foregående år. I 1963 utgjorde det produserte torvkvantum ca. 3.300 m³ mot ca. 4.000 m³ året før. I 1963 ble det produsert brenntorv i 9 av fylkets herreder (ny kommuneinndeling). Årsaken til nedgangen oppgis å være øket bruk av elektrisk kraft, og videre at yngre folk som bygger hus, installerer oljekaminer istedenfor ovner for fast brensel.

Sogn og Fjordane fylke: Som opplyst i tidligere meldinger om brenntorvproduksjonen i de ulike fylker, er produksjonen av torvbrensel i dette fylke nå nærmest innstilt. Fylkesforsyningsnemnda mener derfor at det produserte kvantum ikke kan settes høyere enn ca. 200 m³, dvs. samme kvantum som i 1962.

Møre og Romsdal fylke: Det er produsert ca. 22.100 m³ brenntorv i dette fylke i 1963, det er ca. 2.000 m³ mindre enn året før. Produksjonsoppgaven gjelder for 16 herreder (ny inndeling), det er 4 herreder mindre enn i 1962. I enkelte herreder spiller brenntorvproduksjonen for tiden liten rolle, men på øyene Smøla, Vigra og Aukra, og i Hustad-Fræna-området, produseres det fremdeles atskillig stikk-torv. Årsakene til nedgangen i torvproduksjonen i dette fylket oppgis å være øket bruk av elektrisk kraft til oppvarming og bedrede økonomiske forhold som gjør at folk har råd til å kjøpe annet fast brensel.

Sør-Trøndelag fylke: Produksjonsoppgavene for 1963 lyder på en samlet produksjon, stor ca. 73.000 m³ brenntorv, et kvantum som ligger ca. 49 500 m³ lavere enn i 1962. Tilbakegangen er m.a.o. ganske betydelig her, noe som først og fremst skyldes de samme årsaker som er nevnt for Møre og Romsdal fylke. Det er fremdeles i de ytre kystbygder at brenntorvproduksjonen holdes ved like i en begrenset utstrekning. I enkelte av disse bygder minker imidlertid ressursene av god brenntorv, og forståelsen av at man ikke bør avtorve myrene for sterkt, spiller også inn når det gjelder produksjonsnedgangen.

Nord-Trøndelag fylke: Den samlede produksjon av brenntorv i de 5 kystherreder hvor det fremdeles stikkes torv til brensel, er oppgitt til ca. 17.050 m³, en nedgang på ca. 2.200 m³ fra 1962. De herreder hvor produksjonen fremdeles spiller en rolle er Fosnes, Flatanger,

Nærøy, Vikna og Leka. For øvrig kan tilføyes at årsakene til at brenntorvproduksjonen går tilbake, oppgis å være de samme som nevnt foran for Sør-Trøndelag fylke.

Nordland fylke: Også for dette fylke er det — i likhet med Sør-Trøndelag — registrert en ganske betydelig nedgang i brenntorvproduksjonen, særlig gjelder dette for kystherredene på Helgeland og delvis for enkelte herreder i Lofoten. Det samlede kvantum brenntorv produsert i 1963 er oppgitt til ca. 171.000 m³, det er ca. 49.400 m³ mindre enn i 1962. På tross av denne store tilbakegangen, er Nordland likevel det av landets fylker som produserer mest torvbrensel, og hvor brenntorv spiller en relativt betydelig rolle for brenselforsyningen både økonomisk og forsyningsmessig. Dette gjelder fortrinnsvis i områder hvor det ikke finnes skog av betydning.

Troms fylke: Det har vært en relativt stor tilbakegang i brenntorvproduksjonen også i Troms siste år, nemlig fra ca. 62.600 m³ i 1962 til ca. 50.100 m³ i år, m.a.o. en nedgang på ca. 12.500 m³. I likhet med de nærmest foregående år, er det særlig fylkets nordlige herreder — og i herredene på Senja — at det for tiden produseres brenntorv av betydning. Også her er det de skogløse kystbygder som er mest avhengig av torv til brensel.

Finnmark fylke: Oppgaven vedkommende brenntorvproduksjonen i 1963 er — som tidligere nevnt — i år innhentet gjennom Jordsalgskommisjonen. Oppgaven lyder på at det i år er stukket 4.906 m³ brenntorv på statens grunn. På privat grunn har torvproduksjonen i år vært minimal, opplyser Jordsalgsformannens kontor. I tabellen over de enkelte fylkers brenntorvproduksjon er tallet for Finnmark avrundet til 4.900 m³. Antall torvtilsynsmenn som for tiden er ansatt i fylket, oppgis til 50, i et distrikt er stillingen ubesatt. Det opplyses i en følgeskrivelse til produksjonsoppgaven at 3 av tilsynsmennene ikke har avgitt oppgaver, men samtidig uttales at det vanligvis ikke er noen særlig torvproduksjon i disse distrikter. Antallet av familier som har stukket torv på statens grunn i 1963 oppgis til bare 280 mot 1452 i 1962. Dette er selvsagt den viktigste grunn til den store nedgangen i torvproduksjonen i dette fylke, nemlig hele 22.000 m³. Årsaken til at så mange familier siste år har unnlatt å produsere sitt eget brensel, fremgår imidlertid ikke av kommentarene til produksjonsoppgavene.

Den i de senere år gjentatte registrerte nedgang i produksjonen av torvbrensel i vårt land kan man beklage, men den har også sine lyse sider. *Ulempene* ved at brenntorvkvantumet som står til disposisjon stadig reduseres, består først og fremst i at vi innenfor landets grenser i *det hele* produserer mindre fast brensel — *ved og torv* — enn behovet som er til stede for disse former av brensel. Vi har derfor i de senere år måttet innføre atskillig ved fra vårt naboland Sverige, en import som selvsagt koster penger og verdifull valuta.

Også kull- og oljeimporten blir automatisk noe større enn den ville ha blitt om vi hadde kunnet dekke en vesentlig del av brennelsbehovet ved egen produksjon. Når det gjelder produksjonen av «*norsk brenneved for salg*», så er denne for 1963 av Landbruksdepartementets skogdirektorat oppgitt til 180.172 favner, det er 22.282 favner mer enn i 1962. På tross av denne økning, dekkes eksempelvis i år ca. $\frac{1}{3}$ av Oslo Brenselsentrals vedforsyning fra Sverige, ifølge opplysninger fra Brenselsentralenes direktør til pressen. Dette forhold skulle tilsi at vi også i Sør-Norges innlandsstrøk hvor det finnes enkelte større brenntorvforekomster egnet for maskinell drift, bør søke opprettholdt en viss — eventuelt statsgarantert — brenntorvproduksjon, men søknader om en slik garanti er i de senere år blitt avslått.

Hva kan det så sies om de lyse sider ved redusert brenntorvdrift i enkelte tilfelle? Her kommer eventuell *jordødeleggelse* som denne produksjonen kan forårsake inn i bildet. Selv om vi har gode grunner for å tro at direkte jordødeleggende torvstikking hvor hele torvlaget fjernes, ikke lenger forekommer, kan man ikke utelukke muligheten av at det i enkelte tilfelle torves *for sterkt*, og at jordsmonnet derved delvis *forringes* for senere utnyttelse. Det er særlig der hvor det finnes gamle torvretter på annen manns grunn, og hvor *Jordvernlovens* bestemmelser om at det skal ligge tilbake torvlag av en viss tykkelse over berggrunnen eller den mineralske undergrunn ikke blir fulgt, at slik torvdrift kan forekomme. Dette er nemlig forhold som er vanskelig å kontrollere over alt hvis ikke forholdet blir rapportert av grunneierne.

Et annet lyspunkt ved redusert brenntorvproduksjon i bygder hvor torvressursene er små — eller i hvert fall forholdsvis begrenset — er at ressursene bevares til tider da det kan bli mer behov for dem enn det er for tiden da annet brensel kan skaffes. At dette «beredskapshensynet» bør tillegges atskillig vekt, har vi rik erfaring for også i vårt land både fra 1. og 2. verdenskrig. Under siste krig representerte f. eks. produksjonen av torvbrensel betydelige interesser både for industrien og kanskje spesielt for dekningen av brennelsbehovet til sivilbefolkningen. I 1943 ble det eksempelvis produsert 2,1 millioner m³ torvbrensel i vårt land fordelt på samtlige landets fylker.

Hva er så verdien i *kalorier* — og *penger* — av årets brenntorvproduksjon, som altså utgjør et kvantum av ca. 349.600 m³ stikktorv, overveiende av god kvalitet? Brukes *skogsved* som målestokk, tilsvarende det nevnte kvantum 139.840 favner skogsved i brennverdi, det er noe mindre enn den foran nevnte vedmengde som er produsert *for salg* i inneværende år. Sammenlikner vi med *kull*, tilsvarende brenntorvproduksjonen i 1963 i alt ca. 43.700 kulltonn i brennverdi.

Når det gjelder *pengeverdien* av brenntorven som er produsert i år, så faller det mest naturlig å sammenlikne med den tilsvarende

kalorimengde i ved. Det er imidlertid ikke fastsatt bestemte priser for favneved i høst, men prisen forrige høst (1962) var kr. 105,— pr. favn skogsved levert ved nærmeste jernbanestasjon eller dampskipsstoppested. Da prisene på fast brensel er høyere i år, har jeg etter konferanse med skogsfolk, kommet til at prisen i år dreier seg om kr. 115,— pr. favn for skogsved. M.a.o. skulle årets brenntorvproduksjon rundt regnet kunne verdsettes til ca. 16 mill. kroner, heri ikke medregnet fraktomkostninger. Dette er et beløp som teller enten man ser det fra de torvproduserende forbrukeres eller fra nasjonal-økonomisk synspunkt. Det er derfor forståelig at de som utarbeider Nasjonalbudsjettet, hvert år etterlyser resultatet av Myrselskapets årlige brenntorvstatistikk.

Som konklusjon når det gjelder utviklingen, — det vil i dette tilfelle si *tilbakegangen* — innen brenntorvsektoren, kan kort uttales: Den tendens til redusert produksjon av torvbrensel i vårt land som har vært særlig markert i de siste 5—6 år fortsetter, (kfr. melding om brenntorvproduksjonen i 1962, trykt i Medd. fra D.n.m., hefte 6, 1962). I en prognose som vi utarbeidet for *Den norske komité for verdenskraft-konferanser* våren 1962, regner vi med at størrelsen av brenntorvproduksjonen i Norge omkring 1980 ville ha sunket til — og stabilisert seg på — ca. 200.000 m³ brenntorv pr. år. Vi er klar over at det er en hel rekke av usikre faktorer som spiller inn når det gjelder en slik beregning, men foreløpig er det ikke noe som tyder på at tilbakegangen vil stanse. Ett er imidlertid sikkert: Vårt lands til dels ganske omfattende ressurser av god brenntorv i enkelte distrikter kan få den største betydning under eventuelle fremtidige brenselskriser, og likeså som råstoff for visse kjemisk-tekniske produkter. Utviklingen på disse områder går nå så hurtig at man i flere land ser seg om etter organiske råstoffer, og hvor særlig sterkt omdannet eller humifisert torv («black peat») er i søkelyset.

Oslo, den 29. november 1963.

KAN FJELLBEITENE NYTTES BEDRE?

Av beitekonsulent Håkon Graffer

Hvor store arealer har vi av fjellvidder som kan nyttes til beite?

Det er neppe noen som kan svare tilfredsstillende på det. Tidligere forsøksleder H. Sløgedal regnet ut at vi hadde ca. 104 000 km² fjellvidde over nytteskoggrensa.

Selskapet for Norges Vel har utført gransking av fjellbeite over det meste av landet. Ved opplegget skulle bare områder som ikke var fullt nytta eller unytta granskes. Det er gransket ca. 31 000 km², da er ikke Østfold, Akershus, Vestfold, Troms og Finnmark tatt med. Denne oversikt gir ikke noe eksakt bilde av beiteforholdene.